

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

ТЮРІНА Діна Миколаївна

УДК 354:316.342.7(477)

**МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В
УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ**

25.00.02 – механізми державного управління

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора наук з державного управління

Черкаси 2025

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті цивільного захисту України.

Науковий консультант: доктор наук з державного управління, професор,
Заслужений працівник освіти України,
ДОМБРОВСЬКА Світлана Миколаївна,
Національний університет цивільного захисту
України, в.о. проректора за наукової роботи

Офіційні опоненти: доктор наук з державного управління, професор,
МОРОЗ Володимир Михайлович,
Національний технічний університет «Харківський
політехнічний інститут», завідувач кафедри
соціології і публічного управління

доктор наук з державного управління, професор,
ПАРХОМЕНКО-КУЦЕВІЛ Оксана Ігорівна,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі,
завідувач кафедри публічного управління та
адміністрування;

доктор наук з державного управління, доцент,
АХМЕДОВА Олена Олегівна,
Київський національний університет технологій та
дизайну, доцент кафедри туризму та готельно-
ресторанного бізнесу.

Захист відбудеться «05» липня 2025 р. об 11.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.707.03 Національного університету цивільного захисту України за адресою: 18000, м. Черкаси, вул. Онопрієнко, 8, конференц-зала (1-й поверх).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету цивільного захисту України за адресою: 18000, м. Черкаси, вул. Онопрієнко, 8.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Сергій ТАРАСОВ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Останнім десятиліттям світова спільнота все більше усвідомлює й підкреслює нерозривний зв'язок між метою досягнення гендерної рівності та здійсненням інших назрілих глобальних завдань, що набули вселюдського розмаху, зокрема сталого розвитку. Становлення глобального жіночого руху, що має значний вплив та суспільно-політичну вагу, поступово долає традиційний стереотип побудови гендерної рівності. Світова спільнота змушена визнати повільний прогрес у питанні досягнення гендерної справедливості. Не випадково світові лідери, визначивши ключові цілі та завдання в Декларації Тисячоліття, ухваленій на Саміті країн-членів ООН у вересні 2000 року, піддали критиці дії ООН через відсутність послідовних кроків у дотриманні та реалізації принципів жіночої і чоловічої рівноправності навіть у цій організації.

Насправді в багатьох країнах завдання досягнення гендерної рівності значною мірою сприймається як жіноча проблема. При цьому спостерігається щоразу більший інтерес урядів і міжнародного співтовариства до ролі чоловіків і хлопчиків у просуванні гендерної рівності. Гендерні перекоси, гендерна асиметрія припиняють роль чоловіків у мікросвіті – сімейній сфері – та дискримінують жінок у макросвіті – суспільно-політичній сфері й на рівні ухвалення державних рішень. Еволюція перенесення акценту з жінок на гендерні відносини підвищує значущість ролі чоловіків у плануванні гендерної стратегії загалом та реалізації фундаментальних основ дотримання прав людини. Гендерна асиметрія стійко зберігається під час ухвалення рішень, не змінюючи кризової ситуації, що склалася, у сфері владних відносин.

Гендерні процеси в Україні можуть бути важливим показником, що характеризує загальну спрямованість сучасних соціальних реформ. Одним із критеріїв, за яким ми складаємо думку про соціально-політичний статус жінок, є співвідношення законодавчо закріплених прав і реальних умов реалізації цих прав. 2018 року була представлена «Стратегія гендерної рівності Ради Європи на 2018-2023 рр. в Україні», що спонукала до створення у відносно короткий термін низки системних документів, а саме: Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року, оновленого Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» тощо.

Світовий досвід доводить, що суспільство є соціально орієнтованим і стабільним там, де гендерне співвідношення у владних структурах становить 30-40% жінок проти 70-60% чоловіків. На користь актуальності цього дослідження свідчать прогнози щодо зміни ролі й статусу жінки: за статистикою, жінки конкурентоспроможніші, краще навчаються та стабільніше, надійніше працюють. Слід зазначити, що в окремих галузях виробництва, зокрема сфері послуг, освіти, підприємництва, жінки досягли певних успіхів у своїй

професійній діяльності. Такі прогнози на тлі дійсності, що зміцнила останнім десятиліттям нові здібності жінки, оголюють сучасні суперечності, що вимагають розв'язання між реальним посиленням ролі жінки та її внутрішнім відчуттям панування чоловіків, між передумовами, що складаються в бік збільшення частки жінок під час ухвалення важливих державних рішень і затребуваністю їх «повернення» в сім'ю.

В Україні реалізація гендерної політики є вкрай актуальною нині, коли цей напрям може стати важливим ресурсом для отримання та збереження міцних владних позицій держави і засобом модернізації суспільства.

Теоретичні підходи до класифікації та формування гендерних аспектів розроблялися Х. Бухаймом, У. Беком, Т. Майером, Дж. Хубером, С. Уолбі, Г. Рубіном, Е. Фольратом, К. Шміттом.

Значний внесок у вивчення цінності гендерної рівності як складної багатокомпонентної категорії зробили представники вітчизняної науки, а саме: С. Айвазова, О. Ахмедова, С. Кочкіна, Е. Романенко, Є. Кудряшова, М. Саприкіна, О. Пархоменко-Куцевіл, С. Москаленко, А. Темкіна, І. Тукаленко.

Дослідженню процесів і механізмів державного управління, формуванню рівноправної соціальної гендерної політики присвятили свої роботи: Л. Антонова, А. Антонов, Л. Воронько, С. Домбровська, Л. Гонюкова, В. Гошовська, Л. Грень, Н. Грицяк, М. Білінська, С. Мороз, В. Мороз, В. Соколов, В. Сиченко, О. Іваницька, В. Перевізник, інші.

Таким чином, теорія гендера, перенесена на ґрунт кожної окремої країни, повинна враховувати не тільки ступінь розробленості досліджуваної теми, а й політичну та соціально-економічну реальність, історичний характер менталітету населення. Привертається увага до більш об'єктивного висвітлення питання ролі жінок в ухваленні рішень, у цьому контексті особливого значення набувають праці, що безпосередньо стосуються «магістрального» питання.

Виходячи з аналізу наукових пошуків вітчизняних і зарубіжних авторів, можна дійти висновку, що наразі відсутні глибокі дослідження гендерних відносин із погляду розвитку механізмів державної гендерної політики. Основні суб'єкти гендерної політики, їхні позиції, політична участь жінок і чоловіків шляхом політичного представництва, участі в рамках громадянського суспільства дозволяють зрозуміти ступінь впливу їх на політику й усвідомлення власних інтересів, які недостатньо розкрито в науковій літературі. У такий спосіб дуже важливим є встановлення зв'язку між результатами гендерної політики й соціально-політичними умовами, що впливають на результати. Відповідно, досягнення високих показників гендерної політики в практиці держави є необхідною умовою стабільного розвитку демократичних інститутів, дотримання прав і свобод громадян.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи «Розробка наукових основ державного управління у сфері безпеки ринку соціально-економічних

послуг України з точки зору цивільного захисту» (державний реєстраційний номер 0112U002587), що розроблялася Національним університетом цивільного захисту України. Конкретно дисертантом проаналізовано заходи вдосконалення механізмів формування державної гендерної політики.

Мета і завдання роботи. Метою дисертаційного дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування й розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів формування державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі *завдання*:

- охарактеризувати гендерну структуру ринку праці й зайнятості в сучасній Україні;
- систематизувати досвід зарубіжних країн у формуванні гендерної політики держави;
- з'ясувати методологічні основи формування гендерної структури влади й органів управління України;
- окреслити, на основі системного аналізу, правовий механізм гендерної рівності у сучасній Україні та інших країнах світу;
- визначити методичні засади соціально-політичного механізму формуванні гендерної політики держави;
- розкрити основи сучасного інформаційного механізму формуванні гендерної політики держави;
- запропонувати шляхи розвитку соціально-інституціонального механізму формування гендерної державної кадрової політики;
- сформувати соціальну модель упровадження державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України;
- виокремити сучасні напрями формування комплексного механізму гендерної політики держави.

Об'єкт дослідження – гендерна політика держави.

Предмет дослідження – механізми формування державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи становлять загальнонаукові прийоми досліджень і спеціальні методи, що ґрунтуються на сучасних наукових засадах управлінської, економічної і споріднених з ними наук. В основу методології дослідження було покладено системний підхід, методологічна специфіка якого визначається тим, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта й механізмів, що її забезпечують, на виділення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта й зведення їх у єдину теоретичну картину.

Автором використано низку наукових методів, зокрема: гіпотетико-дедуктивний метод формування методології дисертаційного дослідження, який дав змогу сформувати гіпотезу дослідження, побудувати евристичні моделі вдосконалення механізмів державного управління формуванням державної

гендерної політики в умовах євроінтеграції України.

Дедуктивний доказ висунутої гіпотези дослідження не тільки підтвердив правильність формування його методології, справедливість висновків, а й дав можливість також запропонувати й верифікувати практичні рекомендації з удосконалення досліджуваного об'єкта; структурно-функціональний аналіз, сутність якого полягає у виділенні елементів системи державного управління формуванням державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України; низку порівняльних методів, що дозволили проаналізувати стандарти й механізми державного управління формуванням гендерної політики держави; статистичний метод, який надав можливість розкрити реальні й точні факти стану досліджуваного об'єкта; прогностичний метод, за допомогою якого визначено більш віддалені перспективи його розвитку; теоретико-концептуальний метод, що визначив напрям дослідження, утілений в аналізі функцій, структури та параметрів об'єкта, та допоміг окреслити, усвідомити, описати й порівняти роль механізмів державного управління формуванням державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України, уточнити їхні функції в діяльності кожної з підсистем, оцінити результати управлінського впливу, виявити перспективи й механізми.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження становили нормативно-правові акти, праці зарубіжних і вітчизняних учених, інтернет-ресурси, статистична інформація Державного комітету статистики України та інших центральних органів виконавчої влади.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розв'язанні актуальної наукової проблеми теоретико-методологічного обґрунтування та розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України.

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційного дослідження є такі:

уперше:

– розроблено й науково обґрунтовано концепцію гендерного ресурсу державної політики та управління як можливості використовувати з метою державної політики та управління здібності людей: а) до репродукції та відтворення людських ресурсів (біологічна компонента) та б) суспільно-політичної, економічної та культурної активності, які визначаються гендерною системою суспільства, гендерними нормами, ролями та цінностями (соціокультурна компонента), також визначено, що гендерний ресурс державної політики та управління є нетрадиційним ресурсом влади нормативного типу, який виступає ресурсом впливу та доступу до прийняття рішень, може бути реалізований у соціальній, інформаційно-культурній та демографічній сферах життя суспільства, формується й може застосовуватися в державній політиці та управлінні на соціетальному та інституційному рівнях;

– запропоновано пояснювальну модель ресурсної нерівності гендерних

груп, у якій показано, що створення, використання та конвертація основних форм капіталу (приватних ресурсів), що мають окремі індивіди та гендерні групи в цілому, детермінується функціонуванням основних інститутів суспільства – сім'ї, держави, ринку, політичних інститутів та інститутів громадянського суспільства, а також особливостями гендерної системи та режимом відтворення населення, а оцінка динаміки ресурсозабезпеченості гендерних груп, виконана на основі емпіричної операціоналізації поняття «ресурси гендерних груп», дозволяє стверджувати, що скорочення гендерного розриву у володінні ресурсами відбувається в разі посилення в державній політиці соціальної і стратегічної функцій, що передбачають збереження та розвиток людського потенціалу суспільства, а також запровадження інституційних змін в умовах виробництва та використання капіталів у бік вирівнювання можливостей гендерних груп;

– запропоновано принципово новий концептуально-цілісний підхід до процесів, що актуалізують застосування гендерного ресурсу державної політики на соцієтальному рівні та включають: 1) політичні передумови (зв'язок вирішення завдань політичної модернізації з розвитком громадянського суспільства та громадянської політичної культури; підвищення політичної активності громадян, зокрема жінок; необхідність реалізації в суспільстві принципів соціальної справедливості); 2) соціально-економічні передумови (зростання значення соціального чинника економіки; необхідність створення умов для високої трудової активності всього населення та подолання соціального утриманства; посилення впливу економічних чинників на гендерні диспозиції); 3) управлінські передумови (обмеженість традиційних ресурсів влади та управління; включення, у тому числі під впливом міжнародного співтовариства, гендерної проблематики до порядку денного держави; необхідність створення політико-правових та інституційних засад для вирішення завдань подолання гендерної нерівності шляхом проведення державою гендерно орієнтованої соціальної політики);

удосконалено:

– методологічні підходи до етапів політичного змісту гендерних відносин шляхом установлення закономірності їхнього переходу від дополітичної фази до постполітичної, які показують, що гендерні відносини є потенційно політичними з моменту виникнення держави, оскільки становлять важливу складову соціальної нерівності, та виділено три етапи в розвитку політичного змісту гендерних відносин: дополітичний, політичний та пост політичний, утім, на останньому етапі гендерні відмінності в політиці втрачають своє значення, тому що досягається паритет чоловіків і жінок на рівні ухвалення ключових політичних рішень, гендер стає не стратифікуючою, а диференціюючою ознакою соціальних груп та індивідів;

– тенденції модернізації гендерних відносин у суспільстві, які полягають в універсалізації гендерних ролей та скороченні на цій основі гендерного розриву, що розуміється як кількісна різниця у володінні чоловіками й жінками окремими

формами капіталів (приватних ресурсів), а також як якісні відмінності, пов'язані з функціонуванням символічної форми. Обґрунтовано, що політична модернізація передбачає зростання політичного капіталу жінок шляхом розширення їхньої політичної участі та представництва, підвищення громадянської активності й подолання відносин соціально-економічної залежності від держави;

– систему передумов актуалізації використання гендерного ресурсу в державній політиці й управлінні шляхом підвищення інтересу держави до інтенсифікації застосування гендерного ресурсу, що пов'язане з розвитком політичних та громадянських свобод, виникненням концепції колективних прав людини третього покоління, активністю жіночих громадських організацій, становленням громадянської політичної культури й подолання психології патерналізму в суспільстві;

дістало подальшого розвитку:

– класифікації характеру впровадження державою гендерного ресурсу державної політики та управління шляхом використання динаміки гендерного розриву та рівня гендерної асиметрії в суспільстві, які нарастають чи зберігаються в разі екстенсивного (розтратного) застосування гендерного ресурсу державної політики, що відбувається за використання в державній політиці консервативного (традиціоналістського) підходу до розв'язування гендерних проблем, гендерний розрив та асиметрія скорочуватимуться в разі впровадження державою інтенсивної (відтворювальної) форми застосування цього ресурсу;

– методологічні та методичні підходи до організації системи гендерної освіти й освіти діючих державних службовців у системі післядипломної освіти, головною метою якої є підвищення гендерної компетентності слухачів шляхом поєднання теоретичних знань із життєвим та професійним досвідом, проведення дискусійних груп і обговорення конкретних ситуацій гендерної нерівності;

– понятійний апарат науки державного управління шляхом уточнення такої дефініції, як гендерний ресурс, яка визначається як здібності та можливості людей до соціального й біологічного відтворення, що характеризують гендерну систему суспільства за допомогою соціально-культурної складової існування потенціалу суспільних змін, пов'язаних з універсалізацією гендерних ролей, подоланням гендерного розриву та асиметрії в суспільстві, посиленням політичної участі й впливу жінок. Ці можливості, пов'язані з розробкою та реалізацією державної політики щодо процесів формування й використання приватних ресурсів (капіталів) груп чоловіків і жінок для вирішення завдань модернізації та суспільного розвитку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в поглибленні теоретичних підходів і розробці на цій основі рекомендацій щодо аналізу механізмів реалізації державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України.

Результати, отримані в процесі дослідження, можуть бути використані в

роботі органів державної влади і процесі формування сучасних засад з удосконалення механізмів державного управління при формуванні гендерної політики держави.

Теоретичні узагальнення, висновки, пропозиції, висловлені в дисертації, можуть бути матеріалом для подальших наукових досліджень у галузі державного управління та в ході формування гендерної політики держави.

Основні теоретичні положення й висновки дисертаційної роботи використані в практичній діяльності Департаменту міжнародного співробітництва Харківської міської ради (довідка від 20.05.2024 р.); Управління освіти адміністрації Новобаварського району Харківської міської ради (довідка від 22.05.2024 р.), Харківського обласного центру зайнятості (довідка від 06.06.2024 р.); відділення поліції № 2 Харківського районного управління № 1 Головного управління національної поліції в Харківській області (довідка від 25.07.2024 р.); Управління державної казначейської служби України у Краснокутському районі Харківської області (довідка від 31.07.2024 р.).

Крім того, теоретичні положення та наукові результати дисертаційного дослідження, зокрема уточнення понятійно-категоріального апарату, обґрунтування та систематизація механізмів формування й реалізації державної гендерної політики, а також визначення напрямів її удосконалення використовувалися в навчальному процесі Національного університету цивільного захисту України, зокрема, при викладанні здобувачам вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти (спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування») таких дисциплін, як «Управління соціальним і гуманітарним розвитком» і «Кадрова політика і державна служба» (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження від 05.01.2023 р.) та Харківського інституту Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» під час підготовки фахівців за освітньо-професійною програмою «Менеджмент» у рамках вивчення дисциплін «Управління потенціалом організації» та «Правознавство» (довідка впровадження результатів дисертаційного дослідження від 10.06.2024 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею. Усі сформульовані в ній висновки, теоретичні положення та пропозиції ґрунтуються на особистих дослідженнях. У дисертації не використовувалися ідеї співвиконавців науково-дослідних робіт. Конкретний внесок здобувача у наукових працях, підготовлених у співавторстві з Брич Л., Бужиною І., Імерідзе М., Каховською О., Криштанович М., Кузькіним Є., Мещеряковим В., Нікітенко Р., Русиним-Гриник Р., Семенець А., Склярчук Т., Скотним П., Снігур Л., Черняєвою А., Ярмач О. зазначений у списку опублікованих праць за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації Основні положення та результати дисертаційного дослідження були оприлюднені на таких науково-комунікативних заходах, як: VI Міжнародна науково-практична конференція

«Теоретичні аспекти та практичні проблеми управління, економіки та природокористування в Україні» (м. Київ, 2022 р.); X Міжнародна заочна науково-практична конференція «Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика» (м. Запоріжжя, 2022 р.); Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика» (м. Харків, 2023 р., 2024 р.); VI Міжнародна науково-практична конференція «Новітні розробки фахівців для розвитку науки» (м. Флоренція, Італія, 2024 р.); Науково-практична конференція «Наука сьогодення: інновації, досягнення та перспективи» (м. Одеса, 2024 р.); Науково-практична конференція за міжнародною участю «Проблеми управління суспільним розвитком в умовах криз та післякризового відновлення» (м. Київ, 2024 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні підходи до реабілітації та реадaptaції військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей» (м. Харків, 2024 р.); Науковий семінар Харківського національного університету повітряних сил імені Івана Кожедуба «Інформаційне протиборство в умовах російсько-української війни» (м. Харків, 2024 р.).

Публікації. Матеріали дисертаційної роботи викладено у 33 публікаціях, зокрема це: 1 одноосібна монографія, 4 статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та Scopus; 19 статей у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; 9 тез доповідей, які засвідчують апробацію результатів дисертаційного дослідження.

Структура дисертації. Дисертаційне дослідження охоплює вступ, п'ять розділів, висновки та список використаних джерел, що налічує 287 найменувань на 27 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 377 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено стан її наукової розробленості, з'ясовано зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, розкрито основні положення щодо наукової новизни, показано практичну значущість результатів дисертаційної роботи.

У **першому розділі** - *Теоретико-методологічні основи державної гендерної політики України* - охарактеризовано теоретичні основи дослідження еволюції гендерних концепцій, систематизовано основи гендерної політики держави, її поняття, цілі, напрями, а також гендерну структуру ринку праці й зайнятості в сучасній Україні.

Охарактеризовано гендер, як поняття, що визначає стать. У зв'язку з тим, що ідентичність за статтю формується з погляду соціалізації досить рано, то, імовірно, можна вважати цю систему однією з базових владних систем, а владу, що ґрунтується на статевих відмінностях, однією з перших форм нерівності. Це

набір характеристик особистості й ролей, заданих культурою та соціальним розвитком суспільства, який визначає поведінку чоловіків і жінок, відносини між ними, ставлення до жінок і чоловіків, хлопчиків і дівчаток, зрештою, є індикатором розподілу ресурсів між статями в усіх сферах життєдіяльності та індикатором економічної нерівності.

Гендерні відносини це взаємозв'язки, які влада й суспільство приписують статі людини. Певна конфігурація, або будова, гендерних відносин становить гендерну структуру суспільства. Владна природа гендерних відносин визначає їх як один з типів взаємодії на засадах соціальної нерівності, що може виражатися в такому характері гендерної структури, як домінування й підпорядкування громадян, тобто відносини соціальної стратифікації. Система гендерних відносин є не лише міжособовою взаємодією, але й складовою більш загальної мети – системи виробництва й соціального відтворення.

Гендер, гендерні відносини та їхня структура відтворюються всіма державними й соціально-економічними інститутами (ринком праці, сім'єю, школою, ЗМІ тощо). Комплекс цих інститутів складає гендерну систему суспільства, якій також, як і всім громадським системам, властива своя ідеологія, що визначається як система ідей, за допомогою яких гендерні відмінності й гендерна стратифікація отримують виправдання з боку суспільства, у тому числі як «природні».

Гендерна свідомість суспільства є сукупністю ідей, поглядів, норм, соціальних установок, ціннісних орієнтацій і стереотипів, що відбивають гендерні відносини в цьому суспільстві. Провідну роль у гендерній свідомості відіграють стереотипи. Гендерні стереотипи – один із видів соціальних стандартів, що ґрунтуються на традиційних у суспільстві уявленнях про маскуліність і фемінність. Гендерні стереотипи закріплюються в процесі соціалізації людини на рівні таких соціальних інститутів, як сім'я, дитячий садок, школа, система освіти в цілому.

Державна гендерна політика – це діяльність (або бездіяльність у разі умисного впровадження такої політики) державних інститутів, спрямована на здійснення (безпосередньо чи опосередковано) та забезпечення рівних прав, свобод та можливостей для жінок і чоловіків, затвердження гендерної демократії та формування гендерної культури в суспільстві. Складовими державної гендерної політики є:

- політика щодо жінок, що забезпечує їм рівний із чоловіками соціальний статус шляхом гарантування можливостей для їхнього рівноправного розвитку як соціально-демографічної групи;
- політика щодо чоловіків, формування в них гендерного свідомості, культури гендерної поведінки, орієнтації на паритетність відносин із жінкою;
- державно-правове регулювання гендерних відносин;
- сприяння розвитку гендерної демократії та гендерної культури в суспільстві.

На макрорівні вивчення гендерної структури припускає аналіз гендерних

відносин у суспільстві в цілому (процес формування гендерної структури, порядок взаємодії гендерних груп як таких, що мають певний соціальний статус, гендерна політика держави). На інституціональному рівні вивчається відтворення гендерної структури як складової соціальних інститутів. У рамках нашого дослідження це ринок праці, інститути влади й управління, а також інститут сім'ї. На мікрорівні розгляд гендерної структури припускає розгляд моделей гендерної взаємодії на рівні міжособової повсякденної комунікації (практики розподілу домашньої праці в сім'ї, взаємодії працедавця й найманих робітників, висування жінок кандидатами в депутати тощо).

Досліджуючи та аналізуючи механізми державної політики гендерної рівності як системи соціальних та юридичних засобів неможливо не згадати про довгий та виснажливий шлях, який пройшли країни Європи. Політична історія західних країн ілюструє розмаїття факторів розвитку законодавства, спрямованого на пошук оптимальних механізмів реалізації прав і свобод людини та забезпечення конституційно-правових гарантій для їхнього чіткого дотримання. Вочевидь у період після закінчення Другої світової війни в основних законах держав Заходу істотно посилилася соціальна складова конструкції прав людини.

Динаміка гендерної структури суспільства є процесом, який, власне, виражається в зміні статусно-рольових відносин між чоловіками й жінками, що закріплюється в гендерній свідомості й викликає зміни в повсякденних гендерних практиках, а також гендерній структурі суспільства з подальшим її відтворенням. При цьому провідним чинником виступає структурна напруга, яка спричиняє кумулятивні перетворення вибраних зразків поведінки.

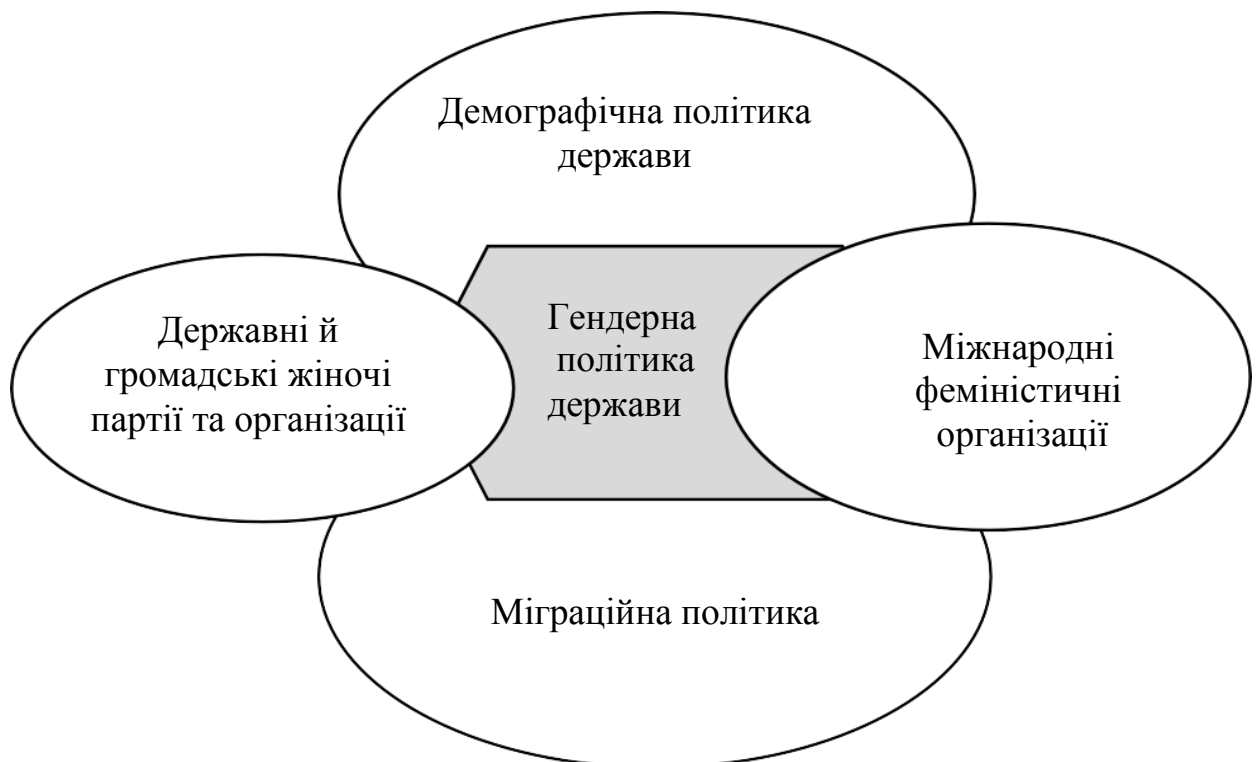

Рис. 1. Взаємозв'язок впливу на гендерну політику держави.

Гендерна політика в Україні, особливо в умовах обраного курсу на побудову європейських демократичних інститутів, постає зовсім у новому, актуальному світлі й вимагає затвердження цінності гендерної рівності як у суспільстві в цілому, так, зокрема, і в різних її інституціях. Це насамперед недопущення гендерної дискримінації, забезпечення рівної участі жінок і чоловіків в ухваленні суспільно важливих рішень (насамперед шляхом обрання в представницькі органи та призначення на урядові посади), забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків щодо поєднання професійних і сімейних обов'язків, запобігання проявам гендерного насильства.

У другому розділі – *Методологічні основи механізмів державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України* – систематизовано досвід зарубіжних країн у формуванні гендерної політики держави, визначено методологічні основи формування вітчизняної гендерної структури влади й органів управління, проаналізовано правовий механізм гендерної рівності в сучасній Україні та інших державах світу.

Визначено, що головним суб'єктом, який формує гендерну політику суспільства, у тому числі у сфері праці й зайнятості, є держава. Вона через законодавство (трудове, соціальне) може впливати на гендерну структуру ринку праці та робити її такою, що більш-менш сегрегує за ознакою статі. У цьому процесі беруть участь також такі суб'єкти ринку праці й зайнятості, як працедавці й працівники в особі чоловіків і жінок. Вони відтворюють гендерну структуру зайнятості й ринку праці, що відображається як у стереотипах працедавців і гендерній дискримінації на ринку праці, так і в гендерних стереотипах самих працівників – жінок і чоловіків.

Охарактеризовано рівень професійної сегрегації чоловіків і жінок, який безпосередньо пов'язаний з диференціацією в оплаті праці за ознакою статі. Виявлена тенденція до концентрації жінок у галузях і професіях з найменш високим рівнем оплати праці. Аналіз динаміки міжгалузевих відмінностей в заробітній платі зайнятих чоловіків і жінок негативно корелює з величиною розриву в заробітках між чоловіками і жінками (тобто чим меншою є частка жінок, тим більший розрив). Міжгалузеві відмінності в заробітках відбивають ефект не лише професійної сегрегації, але й престижу галузі в економіці в цілому, з погляду вартості продукції, що виробляється, а також залежать від відмінностей працівників – чоловіків і жінок – у кваліфікації і продуктивності праці, досвіді й стажі роботи, у посадових позиціях, режимі й умовах праці (так само, як і від існування дискримінації).

Трансформаційні процеси в українському суспільстві призвели до ситуації, за якої посилюється гендерна сегрегація ринку праці (як горизонтальна, так і вертикальна). Жінки за час реформ перестали складати більшість зайнятих на ринку праці. Виявлена тенденція їх вимушеного переходу з категорії безробітних у категорію економічно неактивних. Темп опанування жінками нових сфер ринкової діяльності (зокрема таких, як підприємництво) помітно відстає від

аналогічного процесу серед чоловіків. Так, жінки-підприємці складають приблизно 30% від загальної чисельності зайнятого населення в Україні і в основному представлені у сфері середнього та малого бізнесу.

Наявна гендерна структура ринку праці й зайнятості обмежує доступ жіночої гендерної групи до економічних ресурсів і виявляється в нерівному володінні власністю та доходами. Найнаочніше це позначилося на процесі приватизації, коли основний доступ до державної власності й підприємств отримали чоловіки – керівники підприємств та організацій. У цій ситуації потрібні протекціоністські заходи з боку держави, що сприятимуть розвиткові жіночого підприємництва.

За межами ринку праці соціальні та демографічні чинники посилюють гендерну нерівність. Вірогідно, що жінки мають більші шанси потрапити до бідних верств населення, а багатство й економічні ресурси в основному концентруються в руках чоловіків. Водночас чоловіки переважно представлені як серед багатих, так і найбідніших, маргінальних шарів. Трансформаційні процеси створили ситуацію «гендерної кризи» не лише для позбавлених державної підтримки жінок, але й для багатьох чоловіків, які втратили основи для затвердження позитивної ідентичності.

Гендерна структура органів влади й управління має форму піраміди й характеризується яскраво вираженим чоловічим домінуванням. Ядро влади, тобто керівництво силових структур, прокуратури, судів, армії, військових відомств, підприємств сировинної і важкої індустрії, банків, фінансових груп, а також керівництво законодавчих і виконавчих органів влади, представлено чоловічим населенням. У процесі конструювання гендерної структури органів влади й управління активну роль відіграють держава в особі панівної політичної еліти, політичні партії, а також електорат в особі чоловічої і жіночої гендерної групи.

На процес формування гендерної структури українського суспільства в цілому впливають такі групи чинників: економічні, політичні, демографічні, культурні (релігійні, національні особливості регіонів) і власне гендерні (характер гендерної соціалізації, гендерна дискримінація, сегрегація, відсутність чіткої державної політики щодо забезпечення гендерної рівності, слабкість жіночого руху тощо).

Правовий механізм забезпечення рівності між статями є інституційною урядовою і в деяких випадках парламентською структурою, створеною для сприяння підвищенню ролі жінки в суспільстві та повноцінному використанню жінкою своїх прав. Його основне завдання – простежити й забезпечити дотримання закону, принципу недискримінації та рівності між жінками і чоловіками. Саме структури на основі системного аналізу виробляють управлінські рішення, що враховують інтереси статей, сприяють запобіганню та усуненню негативних наслідків тих політичних дій, що обертаються погіршенням становища населення, особливо жінок. Звичайно, було б помилкою

зводити правовий механізм нагляду за становищем жінок тільки до наявності структурних підрозділів в апараті виконавчої та законодавчої влади. Механізм має три основні виміри: правовий, організаційний, змістовний. В основу створення та функціонування правового механізму забезпечення рівності статей покладено два принципи: підзвітність і незалежність. Мандат правового механізму повинен включати такі складові: розробку гендерної політики, механізм координації планів щодо її реалізації, моніторинг гендерної проблематики, огляд і аналіз законодавчих ініціатив з питань гендерної рівності й оцінки гендерних ефектів, ініціацію гендерних змін у правовій системі держави, координацію та аудит реалізації політики гендерної рівності.

Один із висновків проведеного аналізу полягає в тому, що більшість дослідників асоціює гендерну політику з державною діяльністю, об'єктом якої переважно виступають жінки. Найчастіше посилаються на жіночий досвід і відповідні приклади, що в кінцевому підсумку призводить до виявлення дискримінації лише стосовно представниць слабкої статі. Але державна гендерна політика – це послідовна система заходів, спрямованих на створення, розвиток, підтримку та захист рівноправності чоловіків і жінок, покликана виражатися у конкретних результатах.

Критичний аналіз наявних структур національного механізму гендерної рівності (НМГР) у розвинених країнах показав, що цей механізм, безумовно, важливий і ефективний для інституціоналізації питання гендерної рівності в політиці держави, але без існування розвиненої мережі інститутів громадянського суспільства, зацікавлених у просуванні гендерної рівності, дія механізму матиме лише символічний характер. Набір потенційних інгредієнтів, або «чинників», для успішного функціонування НМГР включає: правове поле (наявність положень про гендерну рівність у Конституції, спеціальних законів гендерної рівності, національних планів і/або програм забезпечення гендерної рівності); інституціональні умови (наявність політико-адміністративних структур в органах влади й управління, що відповідають за реалізацію гендерної рівності, існування спеціалізованої мережі органів гендерної рівності на державному, регіональному та місцевому рівнях); механізми просування жінок у структури органів влади (квоти, позитивна дискримінація); розвинену мережу феміністських організацій і відкриті канали для входження феміністок у владу; позитивне ставлення до питань гендерної рівності з боку структур громадянського суспільства; відкрите визнання в ЗМІ і в громадській думці, що гендерні проблеми існують і потребують спеціальних заходів щодо їх розв'язання. Подібно до фінського національного механізму гендерної рівності працюють НМГР і в інших північноєвропейських країнах.

Ці механізми відрізняються злагодженим симбіозом державних структур, жіночих неурядових організацій, структур громадянського суспільства і громадської думки у вирішенні завдань гендерної рівності. Національний механізм Канади ілюструє композитну практику поєднання структури, глибоко

включеної в мережу органів влади й управління, з жіночими організаціями за наявності тісних професійних і фінансових контактів. Подібний НМГР властивий країнам континентальної Європи (Німеччина, Франція, Австрія, Чехія) і США. Слабкість НМГР в Іспанії пояснюється наявним дизайном повноважень: їх недостатньо для реалізації ефективної політики гендерної рівності. Такі ж проблеми характерні для НМГР країн Південної і Східної Європи.

Національний механізм гендерної рівності в Україні, як і в частині країн пострадянського простору, набирає сили з 90-х років XX століття, а тому має свої недоліки – проблеми гендерної рівності, що не відповідають інтересам держави у сфері трудових і політичних прав. Величезний вплив на життя українського суспільства здійснює традиційний розподіл сімейних обов'язків між чоловіками і жінками, що екстраполюється з приватної сфери на ієрархію і сегрегацію в публічній сфері. Об'єктивування образу залишається основним прийомом в журналістиці й рекламі, сексистські висловлювання як і раніше є відмітною рисою українських політиків.

У зв'язку з демографічною кризою держава приділяє основну увагу демографічній політиці й монетаристським заходам стимулювання народжуваності. Поза сумнівом, ці інструменти позитивно вплинули на зниження материнської смертності й збільшення уваги громадськості до якості послуг у сфері родопомочі. Але представленість жінок у політиці й управлінні залишається ключовим невирішеним питанням, так само як і безліч соціальних проблем, зокрема проблема побутового насильства, що існує поза політичною проблематикою.

У третьому розділі – *Аналіз механізмів формування державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України* – визначено методологію факторного аналізу організаційно-економічного механізму державної гендерної політики, окреслено вплив чинників гендерної нерівності на результати реалізації гендерної політики держави, у ході дослідження визначено методичні засади соціально-політичного механізму формування гендерної політики держави.

На підставі проведеного наукового аналізу нами встановлено, що суть і витоки феномену асиметрії в суспільно-політичній сфері традиційно базуються на фундаментальних цінностях з урахуванням соціальних функцій чоловіків і жінок, до яких належать:

– виховання дітей. У цьому процесі вирішальну роль відіграє жінка, яка віддає дітям не лише частину своєї плоти, але й вирощує, вигодовує їх, залишаючись від природи надовго прив'язаною до них. Саме через це, виконуючи таку відповідальну соціальну функцію, жінка може впродовж тривалого часу разом із дітьми перебувати в економічній залежності від чоловіка. Дослідження показують, що тимчасові обмеження, пов'язані зі статусом зайнятості, сімейним станом і рівнем матеріального добробуту сім'ї, значною мірою пояснюють відмінності у витратах часу на домашню працю.

– робота по домашньому господарству, яка традиційно менш автоматизована, ніж механізована праця чоловіків (будівництво житла, заготівля палива, обробка землі тощо). Змінювані соціальні ролі домашньої праці ґрунтуються на економічних принципах гендерних відносин як умов виживання сім'ї, що так само сприяє вирівнюванню паритету жінок і чоловіків за гендерною ознакою в сім'ї. Проте економічна складова домашньої праці не підкріплена на практиці реальною вартісною оцінкою, тому одним із відкритих питань для подолання в жінок і чоловіків сформованого стереотипу залишається чіткий розподіл державного ресурсу: або на користь вирівнювання прав і можливостей жінок і чоловіків, або навпаки, у напрямку консервації стереотипів, що склалися в сім'ї, у тому числі й у домашній праці.

– популярна точка зору про те, що фокус на ролі чоловіків у досягненні гендерної рівності принесе користь не лише жінкам, але й ефективно сприятиме досягненню прав людини, демократії, економічній і політичній справедливості.

Таким чином, тему гендерного бюджету слід розглядати передусім як інструментарій, що створює реальні передумови залучення жінок до ухвалення державних рішень, отже, до державного управління.

З цього погляду дослідження учених на користь урахування гендерного бюджету як нової технології управління також сприятиме формуванню подальших передумов для досягнення рівних можливостей жінок у їх кар'єрному зростанні.

Незважаючи на явну компрометацію феміністами й іншими прибічниками ідей жіночого рівноправ'я найбільш одіозних уявлень про жінку, її роль і місце в громадських перетвореннях, про подолання проблем говорити ще рано, оскільки замість одних реакційних доктрин, що сходять з арени, слід чекати появи нових, тонших інтерпретацій, які реабілітують збереження гендерного дисбалансу в житті сучасного суспільства.

Це очікування ґрунтується на реальній можливості істотного ускладнення громадських відносин, наприклад у зв'язку із загрозою демографічних перевантажень, чим не забудуть скористатися передусім завзяті прибічники «першої статі», які «доводитимуть», що в умовах демографічного вибуху потрібний новий розподіл праці. Маються на увазі й нові форми ієрархізації суспільства, традиції, що під різними приводами відводять жінкам не такі престижні, нижчі (порівняно з чоловіками) суспільні сходинки, поверхи тощо. Тож критичний погляд учених на гендерний дисбаланс не тільки не повинен у перспективі ослаблятися або нівелюватися, а й навпаки, має активізуватися.

Визнано, що краще розуміння гендерних ролей і відносин, пов'язаних із гендерною нерівністю, збільшує можливості для ефективних заходів і діяльності в подоланні стереотипів. Виходячи з наявного опору, необхідно ставити під сумнів гендерні ролі, що увічнюють гендерну нерівність у суспільстві. Роль чоловічої соціально-статевої групи населення в постановці проблеми й зміні відносин є критичною.

Із вищезазначеного випливає принциповий висновок про те, що ціна ролі статевої диференціації в ухваленні державних рішень стає високою. Якщо держава не розробить власну політику щодо кадрового потенціалу суспільства й державних інститутів, то це національне надбання дуже швидко перетвориться на об'єкт кадрової політики інших суб'єктів управління та інших держав. Якість кадрового забезпечення завдань громадського розвитку – найважливіша і невід'ємна функція держави, тому самоусунутися від цього вона не має права.

Оскільки проблема участі жінок у політиці представлена в комунікативних процесах, важливою є наявність емпіричних і теоретичних робіт, що сконцентрували свою увагу на жінках, які займають офіційні пости, на виявленні специфіки діяльності жінок на державних посадах; робіт, присвячених колективним зусиллям жінок, спрямованих на те, щоб впливати на процес формування політики, на спростування панівних стереотипів у суспільстві. Вивчення правового механізму гендерної рівності за запропонованими параметрами дозволить виявляти взаємозв'язки й взаємозалежності між компонентами, формулювати й коригувати державну політику відповідно до цілей гендерної політики, дозволить створювати умови для врахування думок різних шарів і груп населення, взаємодії з інститутами громадянського суспільства, комерційними й некомерційними структурами, науковою громадськістю й фахівцями, міжнародними організаціями.

Аналізуючи стан гендерної політики в Україні останніми роками, можна констатувати, з одного боку, усе більш явну інституціональну кризу, що супроводжується згортанням діяльності органів державної влади, відповідальних за її проведення, а з іншого, – відсутність нових ідей, здатних вдихнути в неї життя.

До того ж практично відсутнє фінансування жіночих програм. Намітилася негативна тенденція ліквідації навіть слабких елементів механізму досягнення гендерної рівності.

Звідси – завдання моменту – робота над створенням правового механізму, бо без наявності такого інституту неможливе здійснення повною мірою ні політичних, ні соціальних, ні інших прав жіночого населення в Україні. Сьогодні важливо зрозуміти: яку вигоду може отримати суспільство в цілому, створюючи державу з політичним управлінням, заснованому на партнерстві жінок і чоловіків у політиці. Відповідь проста: партнерство жінок і чоловіків у політиці є джерелом прямої і представницької демократії, оскільки створюються реальні можливості для врахування багатополюсних інтересів у суспільстві.

Аналіз чинників гендерної політики держави дозволив визначити шляхи для забезпечення рівних прав, свобод і можливостей чоловіків і жінок, усунення дискримінації за ознакою статі.

По-перше, розвиток демократичної державної системи. Це сприяє паритету в ухваленні політичних рішень, посилює антидискримінаційну гендерну політику, вимагає фіксації принципів гендерної рівності в

законодавчих документах та інституціоналізації відповідальності за неї.

По-друге, аналіз гендерної політики показує, що забезпечення паритетної рівності в соціально-економічній сфері сприяє підвищенню добробуту населення країни в цілому. Стимулюється скорочення відмінностей у доходах чоловіків і жінок, передусім у їхній заробітній платі, досягається рівний доступ до економічних ресурсів: власності, доходів, робочих місць, підприємництва, бюджетних коштів. Розвиток гендерно орієнтованих економічних умов сприяє підвищенню конкурентоспроможності й затребуваності жінок на ринку праці, забезпеченню доступу до вищих керівних посад.

По-третє, згідно з комплексним науковим аналізом, гендерні стереотипи не надто поширені в суспільстві. У рамках державної політики вже не так активно підтримується стереотипне уявлення про головну роль жінки у вихованні дітей. Далі в рамках проведеного аналізу гендерної політики виявлено причини недостатньої представленості жіночої аудиторії в публічно обраних органах влади. Пояснюється це нерівними стартовими можливостями, зокрема відсутністю доступу до фінансових і адміністративних ресурсів, і гендерними стереотипами, що ставлять жінок, які претендують на обирани посади, у невідгідне становище. Це підтверджується фактом незначного числа жінок, які обіймають високі пости в керівництві країни, а також украй малим представництвом українських жінок у дипломатичних місцях.

Згідно з аналізом чинників, що впливають на розвиток гендерної політики, як бар'єр був позначений слабкий громадський потенціал самих представниць жіночої статі. Факт того, що жінки не усвідомлюють, що піддаються гендерній дискримінації у поєднанні з невисокою правовою культурою, обмежує використання правової системи як інструменту розширення прав жінок.

Також слід зазначити, що основні актори, які впливають на процеси впровадження політики гендерної рівності, діють:

- по-перше, на рівні інститутів політики й держави, оскільки ухвалюють політичні рішення (так звана дія «згори»),
- по-друге, на рівні громадських ініціатив, представлених передусім жіночим рухом (так звані дії «знизу»),
- по-третє, на рівні інститутів освіти та науки;
- по-четверте, на рівні міжнародного впливу (міжнародні організації, програми, проєкти тощо);
- по-п'яте на рівні інформування громадськості (масмедіа).

Причому важлива не лише робота кожного актора або групи акторів, а також налагоджені зв'язки (співпраця) між ними. Успішне впровадження й регулювання гендерних відносин припускає утвердження цінності гендерної рівності в суспільстві як у цілому, так і в різних його інститутах, недопущення дискримінації за ознакою статі, забезпечення рівної участі жінок і чоловіків в

ухваленні суспільно важливих рішень (передусім на ринку праці й у сфері політики), забезпечення рівних можливостей для жінок і чоловіків у поєднанні професійних і сімейних обов'язків тощо.

Гендерна політика – це послідовна система заходів, спрямованих на досягнення, збереження, посилення й реалізацію державної влади за допомогою підтримки й захисту паритетної рівності громадян в усіх сферах громадського життя, що має можливість мобілізувати весь людський потенціал нашої країни. У процесі вироблення й реалізації політичного курсу потрібна оновлена стратегія гендерної політики, як у політичній організації суспільства, так і в практичній діяльності політичних суб'єктів.

Таким чином, результати гендерної політики в цих напрямках можуть бути представлені такими числовими показниками:

1. У політичній сфері – представництво чоловіків і жінок у законодавчих і виконавчих органах влади, наприклад, на державному рівні.
2. У сфері економіки – частка керівних посад у малому та середньому бізнесі, які обіймають жінки, співвідношення заробітної плати чоловіків і жінок.
3. Результати гендерної політики в культурно-освітній сфері можуть бути представлені статистикою про чисельність чоловіків і жінок з ученим ступенем кандидата / доктора наук.

Ключовим моментом є визначення переліку чинників для дослідження гендерної політики держави. Було застосовано контент-аналіз, тобто метод якісно-кількісного аналізу змісту документів для виявлення й вимірювання соціально-політичних фактів і тенденцій, відображених у цих документах, і надання їм формалізованому вигляду.

Отримані чинники є причинами, які неоднаково впливають на ефективність здійснення гендерної політики Української держави. У процесі дослідження було також розраховано ступінь їхнього впливу.

Слід зазначити, що кожний чинник окремо є сукупністю державних заходів, що впливають на створення певних політичних і соціально-економічних умов для просування ідеї гендерного рівноправ'я в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

У четвертому розділі – Удосконалення механізмів формування державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України – окреслено напрями формування інституціонального механізму гендерної політики держави, з'ясовано особливості запровадження методичних основ сучасного інформаційного механізму формування гендерної політики держави, визначено напрями реформування соціально-інституціонального механізму впровадження гендерної державної кадрової політики.

Незважаючи на загальну початкову міжнародно-правову базу провадження політики подолання гендерної нерівності, впливає необхідність дотримання прав жінки в контексті істотних відмінностей у різних країнах.

Виділяються чотири етапи в еволюції політики міжнародних організацій

щодо забезпечення прав жінок і досягнення гендерної рівності: Жінки і розвиток (Women in Development); Гендер і розвиток (Gender and Development); Гендерний мейнстрімінг (Gender mainstreaming); Розширення владних можливостей жінок (Women's Empowerment).

Більшість країн світу провадить нині політику «Жінки і розвиток», цільовим критерієм якої є задоволення практичних потреб гендерних груп, підвищення добробуту жінок, боротьба з фемінізацією бідності, залучення жінок до оплачуваної зайнятості, підприємництва, наділення їх ресурсами для економічної активності. Політику посилення жінок (Women's Empowerment) ініціюють передусім жіночі неурядові організації. Вона спрямована на підвищення політичної активності жінок та вирівнювання політичних капіталів жінок і чоловіків.

Інституціональна основа політики вирівнювання прав та можливостей жінок і чоловіків була створена на Всесвітній конференції жінок у Пекіні (1995). У її резолютивних документах запроваджено поняття гендерного мейнстрімінга (гендерної інтеграції) як політики, що враховує інтереси гендерних груп і спрямована на подолання гендерної нерівності; сформульовано принципи створення й напрями діяльності комплексних механізмів із поліпшення становища жінок. При цьому провадження політики подолання гендерної нерівності, впливаючи з необхідності дотримання прав жінки, має істотні відмінності.

Гендерні відносини є потенційно політичними (конфліктними), тому що гендерна нерівність виступає складовою соціальної нерівності впродовж усієї історії людства. Для набуття ними політичного характеру в повному розумінні слова була потрібна рефлексія протилежності інтересів жінок і чоловіків та проблематизація гендерної нерівності в суспільстві й уведення цієї проблеми в публічний дискурс. Це завдання виконали жіночі дослідження та фемінізм як теоретична рефлексія жіночого руху.

Можна виділити низку етапів у розвиткові політичного змісту гендерних відносин: дополітичний, політичний і постполітичний. На останньому етапі гендерні відмінності в політиці стають недоречними, тому що досягається політичний паритет чоловіків і жінок на рівні ухвалення ключових рішень. Для досягнення цього стану потрібне формування культурно-ідеологічних, економічних і організаційно-правових механізмів.

Масові політичні партії за гендерною ознакою неможливі у зв'язку з великою внутрішньою різномірністю гендерних груп і наявністю конфліктуючих інтересів усередині груп, пов'язаних із расою, доходами, культурними й релігійними особливостями. Ще однією причиною є наявність збіжних інтересів чоловіків і жінок, пов'язаних із біологічним відтворенням людства.

Проведення політологічного аналізу гендерних відносин включає: аналіз суб'єктів гендерних відносин як політичних акторів; характеристику форм гендерних відносин як політичних; розгляд дії регуляторів гендерних відносин.

Результати цього аналізу дозволяють відповісти на запитання про те, у якому напрямі йде політичний процес реалізації загальних прав людини незалежно від статі в конкретному суспільстві – висхідному чи низхідному.

Гендерні відносини, відрефлексовані з погляду представництва інтересів різних соціальних груп у політиці, прочитуються (інтерпретуються) як гендерні проблеми, які держава зобов'язана розв'язувати як соціально-політичний інститут, функцією якого виступає досягнення загального блага.

Модернізація державного управління і державної служби, що, з одного боку, відбувається в напрямі підвищення її результативності і публічності, а з іншого, – посилення сервісного характеру, формує дві передумови актуалізації застосування гендерного ресурсу державної політики й управління на інституціональному рівні: політичну, пов'язану з конструктивним розв'язанням проблем політичного й кар'єрного в кадровій політиці державних органів, і організаційно-діяльнісною, визначувану наростанням значущості для ефективного забезпечення повноважень державних органів і надання державних послуг населенню якостей, що формуються в жінок у ході гендерної соціалізації.

Гендерна асиметрія у володінні владними ресурсами, як ресурсами ухвалення ключових рішень, призводить принаймні до двох негативних наслідків для розвитку інституту державної служби: недовикористання кадрового потенціалу депривованої (у владному відношенні) групи жінок і зниження значущості цілей соціального розвитку, а звідси – другорядності в системі державного управління структурних підрозділів державних органів, що відповідають за цей розвиток.

Використання гендерної методології в ході аналізу системи державного управління дозволяє виділити практичні гендерні проблеми державного управління як в окремих підсистемах суб'єкта управління, тобто системи державного управління, так і в керованому об'єкті, тобто на всіх чотирьох рівнях (особовому, груповому, інституціональному, соціетальному) існування гендерних відносин у суспільстві.

У системі державного управління існують такі гендерні проблеми, для розв'язування яких може бути використаний гендерний ресурс:

- в інституціональній підсистемі – недостатня увага до діяльності структурних підрозділів державних органів, що відповідають за створення в суспільстві умов для розширеного відтворення соціального потенціалу й людського капіталу;

- у нормативно-правовій підсистемі – гендерна нейтральність або гендерна асиметричність законодавства, що призводить до консервації гендерної нерівності як у керованій, так і в управлінській підсистемі, що так чи інакше обмежує інституціональні можливості розв'язання гендерних проблем;

- у функціонально-структурній підсистемі – відсутність, як правило, завдань щодо регуляції гендерних відносин у повноваженнях структурних підрозділів органів державної влади, що займаються питаннями соціального

відтворення, у тому числі демографічними, сім'ї, материнства і дитинства тощо;

- у комунікативній підсистемі – виникнення інформаційних бар'єрів і шумів, пов'язаних з «лінзами» гендера, як сприйняттям і аналізом гендерних нейтральних проблем і подій крізь призму гендерних уявлень і стереотипів;

- у професійно-кадровій підсистемі – існування вертикальної і горизонтальної гендерної сегрегації на цивільній службі; фемінізація кадрового корпусу державних органів на тлі збереження гендерної піраміди влади;

- у професійно-культурній підсистемі – низька гендерна компетентність цивільних службовців, що призводить до дискримінації за ознакою статі (сексизму), у тому числі неусвідомленої.

Для створення умов інтенсифікації застосування гендерного ресурсу державної політики й управління необхідно:

1. Формування соціально-інституціонального механізму підтримки політичної та економічної активності жінок і сімейної/домашньої активності чоловіків.

2. Подолання гендерних стереотипів і есенціалізму, який стверджує, що чоловіки і жінки від природи мають різні іманентно властиві їм якості, риси вдачі, завдатки й здібності, що «анатомія – це доля» (Фрейд).

3. Проведення на всіх рівнях і в організаціях усіх типів політики забезпечення балансу сімейних і професійних ролей для працівників із сімейними обов'язками.

4. Здійснення гендерної експертизи законодавства, що дозволяє ще на етапі розробки законопроектів оцінювати їхні можливі наслідки для гендерних груп і не допускати ухвалення законів, що призводять до збільшення гендерної нерівності в сім'ї і суспільстві.

У цілому політика інтенсифікації застосування гендерного ресурсу державної політики й управління дає свої результати, у першу чергу, за рахунок посилення (empowerment) позицій жінок. Вона припускає, що збільшується міра контролю жінок над обставинами їхнього життя, підвищується упевненість у собі, збільшується прагнення взяти на себе відповідальність за розв'язання проблем не лише своєї сім'ї, але й суспільства в цілому. Іншими словами, зростає жіноча політична активність.

З урахуванням того, що гендерні відносини в сучасному суспільстві мають політичний характер, пов'язаний із протиставленням (конфліктом) інтересів жінок і чоловіків, політику екстенсивного використання гендерного ресурсу можна назвати політикою «послаблення» групи жінок. Саме вона провадиться у випадку соціокультурної демодернізації країни. Її напрями полягають у такому:

у соціально-управлінській сфері – обмеження доступу жінок до політичної діяльності. Результатом стане зміщення завдань державної політики в бік «чоловічих» інтересів:

- посилення обороноздатності,
- зміцнення позицій країни на міжнародній арені,

– розвиток спорту вищих досягнень як квінтесенції духу змагань тощо.

Пріоритет завдань зміцнення держави перед завданнями розвитку особистості, який виникає в разі подібного перекосу, може провокувати розвиток у суспільстві й політиці авторитарних тенденцій. Погіршення якості управління через зниження рівня здорової конкуренції в системі управління, унаслідок того, що на щаблі ухвалення ключових рішень опиняються люди, нездатні керувати й управляти;

у сфері економічної політики – посилення гендерної сегрегації в царині зайнятості й розриву в рівнях оплати жіночих і чоловічих професій. Запровадження роздільного навчання хлопчиків і дівчаток. Це призведе до зниження якості й продуктивності праці, відставання в розвитку науки та інноваційних технологій, внаслідок того, що через гендерну сегрегацію в зайнятості й освіті скоротяться можливості для професійної самореалізації та творчого самовираження, буде зростати число втрачених можливостей і нерозкритих талантів у кожному новому поколінні;

у сфері сімейних відносин – посилення навантаження на жінок у домогосподарстві через визнання домашньої роботи «не чоловічою», погіршення соціально-психологічного клімату в сім'ях, збільшення випадків домашнього насильства, зростання розриву шлюбів і числа абортів, падіння народжуваності, погіршення якості життя дітей у сім'ях;

Умовами екстенсивного використання гендерного ресурсу державної політики й управління виступають:

1. Пропаганда традиціоналістських гендерних норм і проведення неліберальної соціальної політики, що посилює соціально-економічну залежність жінок.

2. Ігнорування гендерних аспектів ринку праці й зайнятості.

3. Відмова від виконання міжнародних правових норм, спрямованих на дотримання прав людини-жінки (1993, Відень, Всесвітня конференція з прав людини).

4. Ухвалення законів, що закріплюють і відтворюють в сім'ї і суспільстві нерівність за ознакою статі.

Обидві пропоновані моделі політики застосування гендерного ресурсу державної політики й управління є ідеальними типами, що відбивають її протилежні полюси і задають деякий континуум її різноманітних варіацій. Один полюс ґрунтується на гендерно «сліпій» політиці держави, інший – на гендерно орієнтованій. У темпоральному сенсі вони виступають двома етапами, які проходить суспільство у своїй соціально-культурній модернізації, переходячи з традиційного стану в сучасний. Таким чином, нами проаналізовано, наскільки готова Українська держава до реалізації політики модернізації гендерних відносин, інтенсифікації застосування гендерного ресурсу державної політики й управління.

Створення Європейського Союзу сприяло розширенню політичної участі

жінок у країнах, де раніше вона було незначною. Традиціоналістичні гендерні норми закладені в ортодоксальних релігіях, тобто парламентарі-віряни, незалежно від статі, будуть відстоювати традиційну модель сім'ї з сильним чоловіком-годувальником, а не варіант бікар'єрної сім'ї, який можливий у менш ортодоксальних конфесіях, наприклад, лютеранській або протестантській. Хоча з погляду рівності статей другий варіант сім'ї є більш прийнятним.

У п'ятому розділі – *Стратегічні напрями формування державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України* – на основі проведеного дослідження виокреслена соціальна модель формування державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України, сформовано та науково обґрунтовано інноваційні аспекти розвитку державної гендерної політики в умовах євроінтергації України, обґрунтовано напрями формування комплексного механізму гендерної політики держави.

Спираючись на результати численних зарубіжних і вітчизняних досліджень, можна стверджувати, що досягнення фактичної рівності чоловіків і жінок у сфері політики й управління – одна з найбільш суперечливих і складних соціальних проблем, яка сьогодні недостатньо усвідомлюється й почасти недооцінюється.

Дослідження проблеми гендерної рівності дозволить виявити найбільш оптимальну модель забезпечення політичної рівності громадян: рівність чоловіків і жінок у виборах усіх рівнів, висування й обрання на виборні посади; чинники, що перешкоджають або сприяють ефективній роботі комплексного механізму; а також виявити й систематизувати основні напрями розв'язання проблеми представництва жінок в органах влади й управління України. Статус гендерної соціалізації, що розширюється, охоплює вже не стільки юридичні норми, скільки легалізацію політичних та економічних прав. Показовий зв'язок між статтю й характером інституціональних змін в органах державної влади. Так, наприклад, роль міністра із соціальних питань змінювалася залежно від того, яке значення надавалося цій посаді у сфері соціальної політики. Така послідовність призначень підтверджує тезу про наявність гендерного цензу в кадровій політиці під час призначення на найвищі пости в державі. Гендерна нерівність у розподілі кадрових ресурсів віддає пріоритет спочатку базовому критерію інституціоналізації політичних можливостей для тих сфер, які складаються з громадян чоловічої статі. Розрізненість жіночих організацій обертається проти них самих. Тому, на наш погляд, пріоритетним є завдання консолідації і координації жіночих організацій. Жінки проходять свій іноді дуже важкий шлях політичної кар'єри, до того ж без належної міри солідарності, а ще частіше й без масової громадської підтримки, якими набагато активніше користуються чоловіки.

Стереотипи жіночності й мужності не просто формують людей – вони часто пропонують представникам різних статей певні психологічні якості, норми поведінки, рід занять, професії тощо. У традиційному суспільстві не особа, а

біологічна стать робить вирішальний вплив на життя людини.

У сучасних дослідженнях державної кадрової політики відсутній гендерний аспект аналізу кадрових технологій. Отже, зберігається традиційний стереотип щодо розробки механізмів і технологій реалізації кадрової політики держав.

Таким чином, модернізація політичної системи передбачає диференціацію й ускладнення політичних інститутів, розширення числа політичних акторів, включення в політичне життя раніше дискримінованих, з точки зору можливості виражати свої інтереси, соціальних груп. Вона виступає функцією загальної модернізації традиційних суспільств, пов'язаною з переходом від аскриптивних статусів до раціональності й свободи, досягнутих підвищенням їхньої цінності. Критерієм успішності модернізації виступає покращення адаптивності й резистентності політичної системи, її можливостей відповідати на виклики зовнішнього середовища.

Модернізація гендерних відносин як процес переходу від традиційних гендерних ролей і статусів до сучасних, у тому числі в політичній сфері, є складовою процесу громадської модернізації. Вона може бути природною і наздоганяючою. У першому випадку вона здійснюється поступово, природним шляхом визріваючи в рамках загальних соціальних змін економіки й сім'ї. У другому відбувається неорганічно, примусово, випереджаючи форми сімейних і економічних відносин, що склалися.

У разі природної модернізації жінки стають політичними акторами завдяки успіхам жіночого громадського руху, збільшенню частки жінок у складі політичних партій, активності жіночих організацій. Їхнє політичне представництво в парламентах має стабільну й розгалужену соціально-правову основу, пов'язану з розвиненим громадянським суспільством. У разі наздоганяючої модернізації входження жінок у політику набуває ситуативного характеру, не має під собою міцних соціально-економічних і ідеологічних основ, з огляду на що можливі відкати до традиційних політичних ролей і цінностей жінок і чоловіків.

Для досягнення гендерного паритету в політиці феміністськими теоретиками були розроблені три типи програм включення жінок у публічну сферу: позитивні дії (позитивна дискримінація); політика зворотної (реверсивної) дискримінації; політика спеціального (диференційованого) ставлення щодо жінок (спеціальних прав жінок).

Автором запропонована інтерпретація комплексного механізму гендерної рівності з виділенням його чотирьох компонентів: правового, організаційного, ресурсного, освітнього. До правового компонента належить комплекс правових норм, що містяться в конституціях і поточному законодавстві, у міжнародно-правових актах, що закріплюють принцип рівноправ'я чоловіків і жінок і забезпечують гендерно збалансоване представництво в органах влади й управління, а також практика реалізації цих норм.

До організаційного або структурного компонента належить система

органів влади (організаційних структур), відповідальних за розробку й утілення в життя державних програм, законодавства в усіх сферах діяльності держави, що так чи інакше впливають на життя жінок.

Під ресурсним компонентом мається на увазі наявність фінансових і матеріальних можливостей реалізації політики гендерної рівності.

Водночас освітньо-просвітницький компонент корелює з обов'язковим стандартом гендерного навчання населення, без якого неможливо здолати історично вкорінені гендерні стереотипи. Перша складова – це дослідження, тобто отримання знання, його накопичення. Реалізації гендерної стратегії потребує періодичного проведення наукових досліджень, що включають соціологічний моніторинг, використання методів моделювання й прогнозування, для вивчення соціокультурних і соціальних процесів самоорганізації, виявлення гендерної дискримінації і причин, що її породжують, а також розробки пропозицій щодо гармонізації гендерних відносин. Друга складова – комунікації.

Систематизація теоретичних підходів до проблеми гендерної рівності показує, що формування комплексного механізму гендерної рівності вимагає широких міждисциплінарних зв'язків. Застосування дослідницького інструментарію структурно-функціонального й феміністського підходу дозволяють розглянути комплексний механізм гендерної рівності як модель інституціонального облаштування політичного управління.

Запропонована авторська модель структури комплексного механізму гендерної рівності з виділенням його чотирьох компонентів дозволяє виявити взаємозв'язки й взаємозалежності між компонентами, спрогнозувати варіанти розвитку гендерної перспективи в суспільстві. У ході проведення дослідження виділилася ще одна важлива стратегія – певна модель розподілу відповідальності, тобто ситуація, коли члени сім'ї погоджуються з прийняттям становища жінки-лідера на роботі й компенсують відсутність у неї можливості займатися сімейними справами в повному обсязі. Жінка опікуються власною кар'єрою, отримуючи добровільну згоду членів сім'ї й усвідомлення ними необхідності брати на себе левову частку «домашніх» обов'язків. І не завжди це призводить до погіршення сімейних стосунків.

Умови, необхідні для ефективного функціонування комплексного механізму, включають:

- підлеглість такого механізму посадовцю максимально високого рівня в уряді: міністрові – членові кабінету;
- наявність інституціональних механізмів або процесів, які сприяють у разі необхідності децентралізованому плануванню, упровадженню й контролю для формування неурядових і громадських організацій з низового рівня й вище;
- наявність достатнього обсягу фінансових ресурсів (бюджетних коштів) і забезпеченість кадрами;
- можливість впливати на розробку урядом політики в усіх сферах.

Таким чином, аналіз показав, що в Україні попри все гарантовані права на участь у політичному й громадському житті, проте скористатися ними, висувати

свої кандидатури й бути обраними в органи влади, брати участь у роботі політичних і громадських організацій можуть аж ніяк не всі жінки.

Чинники, що обмежують політичну й громадську активність жінок, пов'язані з невисокими доходами, низьким рівнем життя, відсутністю гідної роботи, численними сімейно-побутовими проблемами, з якими стикаються в повсякденному житті жінки, відсутністю дієвої допомоги й підтримки з боку держави, тому жінки переважно залишаються поза участю в політичному й громадському житті.

Не беручи участі в суспільно-політичних процесах, жінки об'єктивно відсторонені від них, а розмаїття інтересів жінок зводиться до однієї проблеми – сімейно-побутової, хоча це не заважає ухвалювати рішення на державному рівні. Більшість законодавців, як на державному, так і регіональному рівнях, розглядають захист жінок як «соціальний захист права на материнство й відтворення потомства», а не як створення умов для трудової і професійної активності, просування жінок і надання їм рівних можливостей.

Відсутність ресурсів і можливостей брати активну участь у суспільно-політичному житті призводить до того, що дискримінація щодо жінок зберігається в усіх сферах життя.

Наявний інституціональний механізм з поліпшення становища жінок функціонує лише «на папері». Він не має фінансування та реальних повноважень попри те, що гендерна рівність є однією з основних складових прав людини і потужним чинником, що сприяє поліпшенню показників розвитку економіки держави. За відсутності належного розуміння, аналізу і сприйняття гендерних ролей неможливо побудувати демократичну державу. Гендерна рівність має вирішальне значення для досягнення більш високих і стабільних результатів у справі ліквідації нерівності.

Підбиваючи підсумки, хотілося б підкреслити, що жінкам має надаватися не лише юридично, але й фактично вся сукупність прав людини, включаючи право на участь в ухваленні політичних рішень. В Україні існують декілька поглядів на проблему представництва жінок в органах влади. Деякі дослідники стверджують, що культурні чинники, як-от: традиції домінування чоловіків у владі, патріархальні цінності електорату, несприятливі організаційні чинники політичної боротьби (недолік фінансування, підтримка наявної влади тощо), є головними причинами, що негативно впливають на процес входження жінок у політику. Інші вважають, що неуспіх жінок у боротьбі за владу в умовах демократичних правил гри є доказом нездатності бути сильними політичними фігурами й боротися за владу нарівні з чоловіками через низьку активність у політичному процесі й відсутність професійних політичних навичок. Ще один підхід ґрунтується на тому, що влада – це традиційна складова суто чоловічої субкультури, і багато жінок, що мають необхідні засоби й можливості для участі у владних структурах, свідомо відмовляються від боротьби за владу, оскільки не хочуть грати за правилами цієї чоловічої субкультури.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано розв'язання актуальної для науки державного управління проблеми щодо теоретико-методологічного обґрунтування й розробки практичних рекомендацій з удосконалення механізмів формування державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України.

Унаслідок проведених досліджень можливо виокремити такі висновки:

1. Охарактеризовано гендерну структуру ринку праці й зайнятості в сучасній Україні. Гендерний ресурс державної політики й управління визначається автором як потенціал суспільних змін, що породжується включенням до державної політики завдання оптимізації управління біологічним і соціальним відтворенням населення. У ході наукових досліджень нами виявлено реальні, але замасковані, латентні причини й міркування, які породжують подвійні стандарти в кадровій політиці та обмежують поступ жінок на керівні посади. Наслідком низького представництва жінок на політичному рівні державного управління є звуження спектра цілей державної політики, зниження значущості в державній політиці та управлінні питань соціального відтворення

2. Систематизовано досвід зарубіжних країн у формуванні гендерної політики держави. Проведений аналіз державної гендерної політики провідних країн світу показує, що забезпечення паритетної рівності в соціально-економічній сфері сприяє підвищенню добробуту населення в цілому. Стимулюється скорочення відмінностей у доходах чоловіків і жінок, передусім в їхній заробітній платі, досягається рівний доступ до економічних ресурсів: власності, доходів, робочих місць, підприємництва, бюджетних коштів. Розвиток гендерно орієнтованих економічних умов сприяє підвищенню конкурентоспроможності на ринку праці. Визначено, що в сучасному світі роль суперечностей гендерних груп зростає в контексті боротьби жінок за подолання депривації та права володіння всіма формами ресурсів нарівні з чоловіками. Завдяки розвитку світового жіночого руху ця боротьба все більше набуває рис публічної політики, а гендерні відносини політизуються.

3. З'ясовано методологічні основи формування гендерної структури влади й органів управління України. Набуття жінками в ході політичної модернізації статусу самостійного політичного актора актуалізує питання про гендерні відносини як владні (панування та підпорядкування), політичний характер яких проявляється в тому, що інтереси приватної (жіночої) сфери суспільного життя не представлені в публічній (чоловічій) сфері політики на системній основі. Це пов'язано з тим, що в традиційному суспільстві через синкретизм громадської та приватної сфер гендерні відносини не мали політичного характеру. Перспективи зняття політичної напруги у гендерних відносинах у модернізованому суспільстві пов'язані з подоланням

протиставлення та поділу публічної і приватної сфер життя, а також наростанням їхнього взаємопроникнення, універсалізацією гендерних ролей та вирівнюванням політичних ресурсів жінок і чоловіків

4. Окреслено на основі системного аналізу правовий механізм гендерної рівності в сучасній Україні та інших країнах світу. Визначено шляхи вдосконалення правового механізму державної політики у сфері формування гендерної політики. Для врахування загального політичного контексту застосування гендерного ресурсу державної політики й управління показано, що в сучасній Україні перехід від модернізаційної моделі соціальної політики до мобілізаційної спричиняє наростання гендерних норм, які знаходять своє відображення в офіційних концепціях сімейної, міграційної та демографічної політики. Обґрунтовано, що це скорочує можливості інтенсифікації включення гендерного ресурсу в державну політику шляхом удосконалення правового механізму та переходу від екстенсивної форми його застосування до інтенсивної. На підставі аналізу текстів окремих концепцій зроблений висновок, що держава зорієнтована на світову практику інтенсивного використання гендерного ресурсу у вирішенні завдань модернізації суспільства, підвищення якості населення та якості його життя.

5. Визначено методичні засади соціально-політичного механізму формуванні гендерної політики держави. Обґрунтовано ефективність підготовки жіночих кадрів для заміщення вакантних державних посад різних рівнів, що визначається наявністю системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації. Організація роботи в контексті зазначеного профілю за диференційованими програмами та відповідно до планів закладів вищої освіти, має принципове значення. Вона сприяє просуванню певних категорії здібних жінок, які виявили себе на роботі в органах влади, у ролі керівників різного рівня.

Таким чином, необхідно виділити основні напрями роботи щодо становлення системи підготовки кадрів із числа жінок з відповідною програмою. Назріла велика соціально-політична проблема потребує адекватної системи дій органів законодавчої і виконавчої влади, науки, засобів масової інформації, інших суб'єктів політики й громадської думки. Важливу роль відіграє організаційно-політична робота в усіх гілках державної влади та управління

6. Розкрито основи сучасного інформаційного механізму формування гендерної політики держави. Констатовано, що інформаційно-комунікаційні технології не є нейтральними в проблемах гендерної політики. Як і будь-які інші технології, вони формуються на основі потреб суспільства й по-різному впливають на жінок і чоловіків. Розробка сучасного інформаційного механізму формування гендерної політики є ключовою умовою для досягнення рівності прав і можливостей. Інтеграція передових методів збирання, аналізу й поширення інформації сприятиме ефективному управлінню, гармонізації

суспільних відносин і сталому розвитку держави. Подальші дослідження мають бути спрямовані на адаптацію міжнародного досвіду до українських реалій

7. Запропоновано шляхи розвитку соціально-інституціонального механізму формування гендерної державної кадрової політики. Розроблені й обґрунтовані методичні підходи до вдосконалення соціально-інституціонального механізму державної гендерної політики. Його головною метою виступає підвищення гендерної компетентності. Основний методичний прийом – поєднання теоретичних знань із життєвим і професійним досвідом слухачів, проведення дискусійних груп й обговорення конкретних ситуацій гендерної нерівності. Установлено закономірність їхнього переходу від дополітичної фази до постполітичної. У силу розвитку світового жіночого руху ця боротьба дедалі більше набуває рис публічної політики, а гендерні відносини політизуються.

8. Сформовано соціальну модель упровадження державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України. Розроблено авторську концепцію гендерного ресурсу державної політики й управління як можливості використовувати здатність до: а) репродукції та відтворення людських ресурсів (біологічна компонента) та б) суспільно-політичної, економічної і культурної активності, які визначаються гендерною системою суспільства, гендерними нормами, ролями й цінностями (соціокультурна компонента). Гендерний ресурс державної політики й управління є нетрадиційним ресурсом влади нормативного типу, який виступає чинником впливу та доступу до ухвалення рішень. Він може реалізовуватися в соціальній, інформаційно-культурній та демографічній сферах життя суспільства. Доведено, що гендерний ресурс формується й застосовується в державній політиці й управлінні на соціетальному та інституційному рівнях.

9. Виокремлено сучасні напрями формування комплексного механізму гендерної політики держави. Визначено в ході дисертаційного дослідження чотири компоненти комплексного механізму гендерної рівності: правовий, організаційний, ресурсний, освітньо-просвітницький. Разом вони складають інституціональний вимір гендерної рівності, забезпечуваної державою і суспільством. Запропонована авторська модель структури комплексного механізму гендерної рівності дозволяє виявити взаємозв'язки й взаємозалежності між компонентами, збудувати прогностні варіанти й перспективи розвитку гендерного поступу суспільства. Крім того, кожний із цих компонентів є критерієм для оцінювання ефективності політики гендерної рівності, що провадиться державою. Механізми участі в політичній діяльності складаються з системи визначальних принципів функціонування громадянського суспільства, рівня політичних традицій, розвиненості сектора громадських ініціатив, власної зацікавленості суспільства у функціонуванні політичних інститутів.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Тюріна Д. М. Механізми формування державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України: теорія, методологія, практика: монографія. Харків: – «Діса Плюс», 2025. 264 с.

Статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus:

2. Semenets A., Tiurina D., Kuzkin Y., Yarmak O. An analysis of the European integration processes in Ukraine. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2020. 4 (35). Pp. 495–506. URL: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v4i35.222526>.

Особистий внесок: проведено аналіз тенденцій на ринку праці України в умовах євроінтеграції. Зокрема, досліджено динаміку безробіття, рівень зайнятості та трудової міграції як складові соціально-економічної адаптації.

3. Kryshtanovych, M., Snihur, L., Buzhyna, I., Tiurina, D., Imeridze, M. Development of new information systems with the involvement of artificial intelligence for the men and women's work: A methodical approach to assessment and selection of the optimal. *Ingénierie des Systèmes d'Information*. 2024. Vol. 29. No. 2. Pp. 723–730. URL: <https://doi.org/10.18280/isi.290234>.

Особистий внесок: сформульовано основні ризики гендерної нерівності в умовах автоматизації та запропоновано підходи до їх мінімізації.

4. Tiurina, D., Yarmak, O., Cherniaieva, A., Meshcheriakov, V., & Rusyn-Hrynyk, R. The Impact of Gender Factors on Economic Development: A Global Comparative Analysis. *European Journal of Sustainable Development*. 2025. Vol. 14 (1). Pp. 424. URL: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2025.v14n1p424>.

Особистий внесок: визначено методи оцінки впливу жіночої економічної активності на ВВП та запропоновано підходи до вдосконалення гендерної політики в умовах євроінтеграції.

5. Kakhovska, O., Brych, L., Skotnyy, P., Tiurina, D., Skliaruk, T., & Nikitenko, R. (2025). Socioeconomic efficiency of flexible management of human capital development investment projects. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, Vol. 1(60), Pp. 543–553. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/4593>.

Особистий внесок: запропоновано методику оцінки ефективності управління проектами (EVM), яка може бути застосована для аналізу державних програм, пов'язаних із розвитком людського капіталу.

Статті у наукових фахових виданнях за темою дисертації:

6. Tiurina D. Main factors determining the efficiency of gender policy in Ukraine. *Public administration and state security aspects*. 2022. Vol. 2. Pp. 155–164.

7. Tiurina D. Formation of modern ideas about gender and gender relations in social sciences. *Public administration and state security aspects*. 2023. Vol. 1. Pp. 27–36.
8. Тюріна Д. М. Сучасна реалізація гендерної політики держави в умовах глобалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 22. С. 203–207.
9. Тюріна Д. М. Принцип гендерної рівності: теоретичні та методологічні аспекти. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023. № 11. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/2434>.
10. Tiurina D. Gender potential of personnel in the structures of ukraine and foreign countries. *Public administration and state security aspects*. 2023. Vol. 2. Pp. 118–127.
11. Тюріна Д. М. Роль освіти у формуванні гендерної культури та підвищенні гендерної свідомості. *Вісн. Нац. ун-ту цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2023. Вип. 1 (18). С. 257–264.
12. Тюріна Д. М. Соціально-економічний аналіз державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України. *Вісн. Нац. ун-ту цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2023. Вип. 2 (19). С. 273–284.
13. Тюріна Д. М. Забезпечення гендерної рівності як ключовий принцип правового статусу особи. *Публічне управління та адміністрування в Україні*. 2023. № 37. С. 45–48.
14. Тюріна Д. М. Міжнародний досвід у галузі гендерної рівності та можливість його застосування в Україні. *Вісн. Нац. ун-ту цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2024. Вип. 1 (20). С. 249–255.
15. Тюріна Д. М. Державна гендерна політика як фактор формування та розвитку гендерно збалансованого бізнесу. *Аспекти публічного управління*, 12 (2), С. 21–28.
16. Тюріна Д. М. Державна політика подолання гендерних розривів у контексті інклюзивного підходу. *Вчені зап. Таврійського нац. ун-ту ім. В. І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2024. Т. 35 (74). № 3. С. 70–76.
17. Tiurina D. Directions for forming an institutional mechanism for developing a state gender policy. *Public administration and state security aspects*. 2024. Vol. 1. Pp. 122–134.
18. Тюріна Д. М. Інституційне середовище гендерної політики держави: структура та розвиток. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. Розділ 2 Механізми публічного управління*. 2024. № 2. С. 64–69.
19. Тюріна Д. М. Гендерна компетентність як фактор інтеграції гендерного підходу у вищій освіті. *Наук. вісн. Вінницької акад. безперервної освіти. Серія: Екологія. Публічне управління та адміністрування*. 2024. № 2. С. 149–158.
20. Тюріна Д. М. Екосистема гендерної політики держави у сфері зайнятості населення: сутність та роль у забезпеченні гендерної рівності. *Наук.*

перспективи. *Серія: Державне управління*. 2024. 10 (52). С. 318–330.

21. Tiurina D. The ways to form a complex state gender policy mechanism. *Public administration and state security aspects*. 2024. Vol. 2. p. С. 34–42.

22. Тюріна Д. М. Перспективи розвитку гендерної політики в системі державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 22. С. 265–268.

23. Тюріна Д. М. Напрями формування комплексного механізму гендерної політики держави. *Вісн. Нац. ун-ту цивільного захисту України. Серія: Державне управління*. 2024. Вип. 2 (21). С. 157–165.

24. Тюріна Д. М. Інноваційні аспекти розвитку державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. № 11. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/5039>.

Опубліковані тези за темою дисертації:

25. Тюріна Д. М. Чинники, що визначають гендерну нерівність у гендерній політиці держави. *Теоретичні аспекти та практичні проблеми управління, економіки та природокористування в Україні* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 2022. С. 146–148.

26. Тюріна Д. М. Гендерна політика держави, основні проблеми реалізації в сучасних умовах. *Формування ефективних механізмів державного управління та менеджменту в умовах сучасної економіки: теорія і практика* : матеріали ювілейної Х Міжнар. заочної наук.-практ. конф. 25 листопада 2022 р. / за ред. В. М. Огаренка, О. В. Покатаєвої та ін. Запоріжжя : КПУ, 2022. 296 с.

27. Тюріна Д. М. Реалізація гендерної політики в Україні на сучасному етапі розвитку. *Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Харків : НУЦЗУ, 2023. С. 262–265.

28. Тюріна Д. М. Гендерні проблеми та шляхи досягнення рівності в сучасному українському суспільстві. *Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Харків : НУЦЗУ, 2024. С. 211–213.

29. Тюріна Д. М. Формування комплексного механізму гендерної політики держави. *Abstracts of VI International Scientific and Practical Conference, Florence, Italy*. 2024. Pp. 146–147.

30. Тюріна Д. М. Методичні основи сучасного інформаційного механізму формування гендерної політики держави. *Наука сьогодення: інновації, досягнення та перспективи* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Одеса, 29–30 листопада 2024.). – Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2024. С. 48–50.

31. Тюріна Д. М. Інклюзивний підхід до формування державної гендерної політики. *Проблеми управління суспільним розвитком в умовах криз та післякризового відновлення* : матеріали наук.-практ. конф. за міжнар. участю, 21 листопада 2024 р., м. Київ / Нац. ун-т охорони здоров'я України

ім. П. Л. Шупика. Київ, 2024. С. 35-38.

32. Тюріна Д. М. Гендерно-чутливий підхід у реабілітації та реадaptaції військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей. *Сучасні підходи до реабілітації та реадaptaції військовослужбовців, ветеранів та членів їх сімей* : матеріали конф., 5 грудня 2024 р. / ХНУ ім. В. Н. Каразіна ; ННІ «Інститут державного управління». Харків, 2024. С. 27-29.

33. Тюріна Д.М. Гендерні особливості сприйняття інформації в умовах війни. *Науковий семінар Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба «Інформаційне протидіє в умовах російсько-української війни»*: статті та тези доповідей, 12 грудня 2024 р. / ХНУПС ім. І. Кожедуба, Харків, 2024. С. 65-68.

АНОТАЦІЯ

Тюріна Д.М. Механізми формування державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. Національний університет цивільного захисту України, Черкаси, 2025.

У дисертації досліджено фактори формування державної політики та забезпечення вдосконалення механізмів формування державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України. Для досягнення зазначеної мети було вирішено такі завдання, а саме: охарактеризовано гендерну структуру ринку праці й зайнятості в сучасній Україні та систематизовано досвід зарубіжних країн у формуванні гендерної політики держави, також окреслено методологічні основи формування гендерної структури влади й органів управління України. На основі системного аналізу визначено правовий механізм гендерної рівності в сучасній Україні та інших країнах світу; методичні засади соціально-політичного механізму формування гендерної політики держави. Розкрито основи сучасного інформаційного механізму формуванні гендерної політики держави й запропоновано шляхи розвитку соціально-інституціонального механізму формування гендерної державної кадрової політики. Сформовано соціальну модель формування державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України, також виокреслено сучасні напрями формування комплексного механізму гендерної політики держави.

Об'єктом дослідження є гендерна політика держави, а предметом дослідження виступають механізми формування державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розв'язанні актуальної наукової проблеми теоретико-методологічного обґрунтування та розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України.

Таким чином, у дисертації запропоновано розв'язання актуальної для науки державного управління проблеми щодо теоретико-методологічного обґрунтування й розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів формування державної гендерної політики в умовах євроінтеграції України. Унаслідок проведених досліджень виокремлено обґрунтовані висновки.

Ключові слова: формування гендерної політики держави, механізми державного управління, державна політика, гендерна рівність, механізми державної гендерної політики, соціально-інституціональний механізм формування гендерної державної кадрової політики, комплексний механізм гендерної політики держави, соціально-політичний механізм формування гендерної політики держави.

ABSTRACT

Tiurina D.M. Mechanisms of State Gender Policy Formation in the Conditions of European Integration of Ukraine. – Qualifying scientific work as a manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the Doctor of Sciences in Public Administration in the specialty 25.00.02 - Mechanisms of Public Administration. – National University of Civil Protection of Ukraine, Cherkasy, 2025.

The dissertation examines the factors of state policy formation to ensure the improvement of mechanisms of state gender policy formation in the conditions of European integration of Ukraine. To achieve this goal, the following tasks were solved, namely: the gender structure of the labor market and employment in modern Ukraine was characterized and the experience of foreign countries in the gender policy formation of the state was systematized, and the methodological foundations of the gender structure of the authorities and governing bodies of Ukraine formation were also outlined. Based on a systemic analysis, the legal mechanism of gender equality in modern Ukraine and other countries of the world is outlined, and the methodological principles of the social and political mechanisms of the of the state's gender policy formation are determined. The foundations of a modern information mechanism of the state's gender policy formation are revealed and ways of developing social and institutional mechanisms for the of gender state personnel policy formation are proposed. A social model of the state gender policy formation in the conditions of European integration of Ukraine has been formed, and modern directions for the formation of a comprehensive mechanism of state gender policy have also been outlined.

The object of the research is the gender policy of the state, and the subject of the research is the mechanisms of state gender policy formation in the conditions of European integration of Ukraine.

The information base of the dissertation research was made up of regulatory

legal acts, works of foreign and domestic scientists, Internet resources, statistical information of the State Statistics Committee of Ukraine and other central executive bodies.

The scientific novelty of the obtained results lies in solving the current scientific problem of theoretical and methodological substantiation and developing practical recommendations for improving the mechanisms of state gender policy in the conditions of European integration of Ukraine.

The author has for the first time: developed and scientifically substantiated the concept of gender resource of public policy and management as an opportunity to use for the purpose of public policy and management the abilities of people: a) to reproduce and recreate human resources (biological component) and b) socio-political, economic and cultural activity, which are determined by the gender system of society, gender norms, roles and values (social and cultural components), and determined that the gender resource of state policy and management is a non-traditional resource of power of a normative type, which acts as a resource of influence and access to decision-making, can be implemented in the social, informational, cultural and demographic spheres of society, is formed and can be applied in public policy and management at the societal and institutional levels, and an explanatory model of resource inequality of gender groups is proposed, which shows that the creation, use and conversion of the main forms of capital (private resources) possessed by individuals and gender groups as a whole is determined by the functioning of the main institutions of society – the family, the state, the market, political institutions and civil society institutions, as well as the peculiarities of the gender system and the mode of population reproduction. The assessment of the dynamics of resource availability of gender groups, carried out on the basis of empirical operationalization of the concept of ‘gender group resources’, allows us to assert that the reduction of the gender gap in resource ownership occurs in the case of strengthening social and strategic functions in state policy that provide for the preservation and development of the human potential of society, and the implementation of institutional changes in the conditions of production and use of capital towards equalizing the opportunities of gender groups. A fundamentally new conceptual and holistic approach to processes that actualize the application of the gender resource of state policy at the societal level is also proposed, and includes: 1) political prerequisites, such as: the connection between solving the problems of political modernization and the development of civil society and civil political culture; increasing the political activity of citizens, in particular women; the need to implement the principles of social justice in society; 2) social and economic prerequisites, such as: the growing importance of the social factor of the economy; the need to create conditions for high labor activity of the entire population and overcoming social dependency; the increasing influence of economic factors on gender dispositions; 3) managerial prerequisites, such as: limited traditional resources of government and management; inclusion, including under the influence of the international community, of gender issues on the state agenda; the need to create political, legal and institutional

foundations to address the challenges of overcoming gender inequality through the implementation of gender-oriented social policy by the state.

Keywords: state gender policy formation, mechanisms of public administration, public policy, gender equality, mechanisms of state gender policy, social and institutional mechanisms of gender state personnel policy formation, comprehensive mechanism of state gender policy, social and political mechanism of the state gender policy formation.

Відповідальна за друк Домбровська С.М.

Підписано до друку 08.06.2025 р.
Формат 60x84 $\frac{1}{16}$. Обл.-вид. арк. 0,9.
Гарнітура Таймс. Тираж 100 прим.

Віддруковано з оригінал-макета в друкарні ФОП Леонов Д.С.
61023, м. Харків, вул. Весніна, 12, тел. (057) 717-28-80